

Alexandru Dragoman, Sorin Oanță-Marghitu, Ștefan Roșeanu and Tiberiu Vasilescu (eds.):

**A GRAMMAR OF THE ARCHAEOLOGICAL LANGUAGE: UNDERSTANDING THE
ROMANIAN ARCHAEOLOGY**

*theoretical foundations of Romanian archaeology • a radiography of the
Romanian archaeological texts • debate and monologue in Romanian
archaeology: book reviews in context • the research stage of some
archaeological problems: case studies • Internet technologies: de-constructing
the dominant discourse • to parcel out the Past: intellectual property,
specialization and the monopoly of problems (investiture, legacy, usurpation) •
provisions for the future: the interpretation of the store-rooms for
archaeological materials • stage managers, actors, figurants and audience:
excavations, sessions and congresses.*

Alexandru Dragoman și Sorin Oanță-Marghitu

**ÎNTRE MONOPOL ȘI DIVERSITATE: ARHEOLOGIE, RESTAURARE ȘI
CONSERVARE ÎN ROMÂNIA**

European Archaeology-online 2003
www.archaeology.ro

Alexandru Dragoman
Institutul de Arheologie “Vasile Pârvan”
București, Str. Henri Coandă nr. 11
al_dragoman@yahoo.com

Sorin Oanță-Marghitu
Muzeul Național de Istorie a României
București, Calea Victoriei Nr. 12
sorin.oanta@archaeology.ro

ÎNTRE MONOPOL ȘI DIVERSITATE: ARHEOLOGIE, CONSERVARE ȘI RESTAURARE ÎN ROMÂNIA

Alexandru Dragoman și Sorin Oanță-Marghitu

Motto:

“Statul totalitar nu a fost doborât, ci doar reamenajat de vechii locatari [...]” (Barbu 1999: 127).

Introducere

Pornim de la ideea că practica arheologică și politica de conservare și restaurare, având loc în prezent, sunt produse și difuzate în funcție de anumite medii sociale, economice, culturale sau politice. Discursurile asupra trecutului sunt produse de oameni aflați în anumite contexte istorice sau politice, ceea ce înseamnă că arheologia nu este o disciplină independentă de presiunile sau tentațiile ideologice, politice sau sectare (Tilley 1989).

Pierre Bourdieu (1986; 1999: 37-39) imaginează spațiul social structurat într-un sistem de câmpuri mai mult sau mai puțin autonome, cu istorii specifice; un sistem de piețe în interiorul cărora se produc, circulă și se reproduc bunuri care constituie miza unor lupte pentru acumulare și legitimare, pentru câștigarea unui anumit capital. Din acest punct de vedere, ca și în cazul istoriei (Georgescu 1991; Boia 2000), arhitecturii (Ioan 1999: 16-18, 103-118; 2000) sau literaturii (Negrici 2003), câmpul arheologic din România, departe de a fi autonom, nu este ferit de constrângeri referitoare la cenzura morală, la impunerea de programe, controale academice sau comenzi politice. Pe de altă parte, el este o arenă în care actorii sociali produc discursuri concurente referitoare la trecut, într-o competiție a cărei miză este câștigarea unui capital simbolic, cultural sau politic. Trecutul, considerat de toți ca fiind unul singur și obiectiv, reprezintă pretextul și miza pentru care se confruntă mai multe discursuri produse la un moment dat, în strânsă relație cu ideologiile politice (vezi și Verdery 1994: 205-248) și paradigmele culturale existente într-un anumit context.

Politica de conservare și restaurare, practica arheologică și câmpul politic sunt câmpuri aflate în relații de interdependență. Dacă arheologia este dependentă în mare măsură de câmpul politic (supusă fiind comenzilor sociale și politice), politica de conservare și restaurare depinde de celelalte două câmpuri (politic și arheologic). Rezultatele politicii de conservare și restaurare a monumentelor istorice, acțiunea de distrugere a lor dar și criteriile

de selectare a obiectivelor care “merită” să fie păstrate, departe de a se constitui într-o oglindă a trecutului, reflectă atât condițiile de producere a acestei politici, cât și anumite interpretări ale trecutului, legate și de paradigma arheologică dintr-o anumită perioadă.

Articolul nostru se dorește a fi începutul unei dezbateri privind practica arheologică din România și, în relație cu aceasta, a criteriilor de selecție a monumentelor istorice care “merită” să fie conservate, precum și rolul pe care arheologii îl joacă în acest proces. Încercăm să accentuăm faptul că nu există o singură lectură “obiectivă” a trecutului, actul de interpretare fiind produs în prezent. Cultura materială este o parte a modului în care se constituie realitatea socială, este un element activ în societate, nu o oglindă pasivă a trecutului (Shanks și Tilley 1989: 2-4). Un monument istoric sau o piesă au avut în trecut mai multe semnificații pe care de multe ori nu le mai putem desluși acum. Dar istoria unei piese sau a unui monument nu se sfârșește odată cu descoperirea, conservarea sau restaurarea lor; piesele și monumentele pot fi manipulate în diferite contexte, li se pot conferi noi semnificații de către actorii sociali actuali.

În prima parte a articolului vom privi arheologia în relație cu câmpul politic (manifestat prin ideologia națională și marxism-leninism) și paradigma științifică de care depinde pentru ca, în partea a doua, să încercăm să vedem în ce măsură aceste relații și stiluri de interpretare ale trecutului se răsfrâng asupra politicii de conservare și restaurare a monumentelor istorice.

1. Arheologia în România: ideologie, politică și practică

Se consideră, în general, că există o singură tradiție a arheologiei române, cu o evoluție continuă de la colecționari și anticari și străbătând apoi, în continuu progres, mai multe etape marcate de diferite personalități - **Alexandru Odobescu** (1834-1895) (Babeș 1976; 1981: 321-322; 1992; Condurachi 1964: 13-15; Nestor 1965: 424; 1995; Vulpe 1976: 21-24), **Grigore Tocilescu** (1850-1909) (Avram 1992; Babeș 1981: 322; Vulpe 1976; 23-24), **Vasile Pârvan** (1882-1927) (Babeș 1981: 324-325; Condurachi 1964: 16-18; Nestor 1965: 425; Zub 2002), **Ioan Andrieșescu** (1888-1944) (Babeș 1981: 325; Nestor 1965; Vulpe 1976: 29), **Ion Nestor** (1905-1974) (Babeș 1981: 325), **Constantin Daicoviciu** (1898-1973) (Condurachi 1974), **Vladimir Dumitrescu** (1902-1991) (Vulpe 1991), **Radu Popa** (1933-1993) (Motzoi-Chicideanu 2003) – elevii lui Pârvan și Andrieșescu, elevii lui Nestor, Daicoviciu, Dumitrescu, Popa, elevii elevilor acestora și ai altora. Credem, însă, că afirmația *“arheologia românească a parcurs un drum lung, mereu ascendent pentru a ajunge ceea ce*

ea este astăzi” (Babeș 1981: 319) reflectă ecouri evoluționiste, arheologia fiind considerată un sistem închis, rupt de contextul în care se produce.

O perspectivă diferită are Ion Nestor care și-ar fi dorit o istorie a arheologiei române în context social și politic, în relație cu curente filosofice și ideologice din Europa de-a lungul timpului (Nestor 1965: 421). Din acest punct de vedere, credem că un text arheologic produs în România poate fi înțeles în funcție de un sistem de referință cu trei coordonate: arheologia ca instrument al ideologiei naționale, arheologia materialist-dialectică și istorică și arheologia ancorată în paradigma pozitivistă, care pune accentul pe metodă.

Origini: arheologia română și ideologia națională

Se poate spune că există o relație de inter-dependență între **arheologie și ideologia națională**. Apariția și dezvoltarea arheologiei sunt legate în mare măsură de nașterea statului-națiune și de politica acestuia de căutare a originilor. Pe de altă parte, arheologia, pe măsură ce documentează noi monumente sau materiale din ce în ce mai vechi, oferă ea însăși argumente pe care ideologia națională încearcă să le înglobeze în tendința sa de a fixa rădăcinile națiunii cât mai adânc în trecut.

Apelul la istorie și, implicit, la arheologie a devenit o componentă importantă a ideologiei naționale (Boia 2002; Olivier 1998: 257-259; Popovici 1999-2000: 18). Arheologia are un rol ideologic și politic, devine un instrument de legitimare a statului național, util pentru căutarea și afirmarea identității naționale și în Bulgaria (Bailey 1998: 90), Polonia (Lech 1997-1998: 43-44), Germania (Arnold 1997-1998), Franța (Scarre 1999: 160, Olivier 1999: 182). De exemplu, în Polonia arheologia a căutat să documenteze originea slavilor (Lech 1997-1998) iar stațiunea de la Biskupin a devenit în perioada interbelică o armă ideologică folosită împotriva Germaniei naziste (Piotrowska 1997-1998). În Alsacia ocupată, arheologia germană caută să documenteze populațiile germanice în detrimentul gallo-romanilor. După 1945, arheologia franceză acționează asemănător: se neglijează perioadele merovingiană și medieval-timpurie, considerate “prea germanice” (Legendre 1999). Regimul de la Vichy a dorit de asemenea să rescrie istoria din perspectivă proprie. Realitățile din timpul său sunt proiectate în trecut: Franța înfrântă de Germania este asimilată cu Gallia învinsă și inclusă în imperiul roman (Olivier 1998).

Și în cazul României apariția arheologiei este legată de căutarea, formarea și afirmarea identității naționale. În calitatea ei de știință auxiliară, arheologia a urmat istoria în demersul acesteia de a găsi originile poporului român, de a demonstra continuitatea “autohtonilor” geto-daci în provincia romană apoi a “daco-romanilor” după retragerea aureliană. În lipsa

documentelor scrise, arheologia română a fost chemată să ofere informații referitoare la aceste probleme. *"Astfel problema băștinașilor e începutul istoriei românești și arheologia preistorică, cel mai prețios auxiliar de cunoaștere"* (Andrieșescu 1912: V). Întemeietorii arheologiei române – Odobescu (1889-1900), Tocilescu (1880), Andrieșescu (1912), Pârvan (1926) –, în lucrările lor principale dar și în altele, pe lângă acțiunea de construire treptată a arheologiei ca "știință pozitivă" (vezi și Nestor 1965: 424-426), participă și la elaborarea discursului național (de asemenea, Nestor 1988: 278-279).

Pe lângă temele favorite (etnogeneza, autohtonismul, continuitatea), arheologia, ca instrument al ideologiei naționale, proiectează în trecut programe politice din prezent. Unitatea provinciilor istorice (unul din proiectele pe care statul național român a dorit și dorește să-l realizeze) s-ar manifesta încă din pre- și protoistorie în forma "unității culturii materiale" (Andrieșescu 1912: 113). Dacia *"era un mare regat cu bază etnică perfect omogenă, cu tradiții istorice seculare, cu structură socială și economică bine definită [...]"* (Pârvan 1958: 147).

În perioada interbelică, când România era un stat eminentemente agrar, V. Pârvan făcea elogiul "plugarilor" geți și daci (vezi și Andrieșescu 1931: 7). *"Romanismul actual de la Dunăre nu purcede nici de la păstorii și lucrătorii de mine iliri, nici de la păstorii și lucrătorii de mine traci. El descinde de-a dreptul din plugarii danubieni, de la frontierele occidentale ale Pannoniei [...] până la gurile Dunării"*, iar *"romanii n-au putut prinde rădăcini decât acolo unde au putut deveni țărani"* (Pârvan 1958: 153-154). Satul devine locul în care se manifestă pe deplin "sufletul neamului românesc" (câteva considerații privind "sufletul unui popor", la Andrieșescu 1912: 23), de aceea merită să fie cercetat de reprezentanții școlii sociologice întemeiate de Dimitrie Gusti, să fie conservat (ca și monumentele legate de trecutul glorios al națiunii) sub forma Muzeului Țăranului Român și Muzeul Satului (înființate în 1906, respectiv, 1936).

Acum apare și tema populațiilor "alogene" (Andrieșescu 1912: 119) care se scurg spre miazăzi *"lăsându-ne tocmai atâția dintre ai lor, câți puteam noi aduce la firea și limba noastră, făcându-i români și crescând astfel și mai tare nația noastră, tocmai așa cum fusese ea așezată aici și întocmită de strămoșii noștri daco-romani"* (Pârvan 1923: 16).

În această perioadă se nasc și se dezvoltă miturile istoriografiei române (Boia 2000), intrate în mentalul colectiv prin intermediul manualelor de istorie încă din secolul al XIX-lea (Grigoriu 1983). La Expozițiile Universale de la Paris (1867, 1889, 1900, 1937) sau Viena (1873), pavilioanele României afirmă identitatea națională și prin expunerea unor piese arheologice (*Catalog 1873*; Vlad 2001). Elemente caracteristice ale discursului național sunt

termenii “romanizare”, “etnogeneză”, “continuitate”, “unitate”, dihotomiile “autohton-alogen”, “sedentar-nomad”, “agricultori-păștori” sau sintagma “de importanță națională”.

Arheologia română în perioada comunistă: ideologie națională, materialism dialectic și istoric, pozitivism

Discursul național este aparent suspendat în perioada dintre 1945-1964 când se promovează **arheologia bazată pe “concepția marxist-leninistă, întemeiată pe principiile materialismului dialectic și istoric”** (Nestor 1960: 8-9; s.n.), ale cărei ecouri se aud din ce în ce mai slab până la începutul anilor ‘70, extrem de sporadic după aceea. De fapt, așa cum afirma Mihail Roller, istoria, ca parte a “culturii noi”, ar fi trebuit să fie “națională în formă, socialistă în conținut” (Roller 1956, 45). Principalele realizări ale arheologiei în “anii democrației populare” se considerau a fi - alături de apariția unor noi descoperiri arheologice din diverse perioade (cercetarea fiind impulsionată și de înființarea Institutului de Arheologie din București în 1956 și a Direcției Monumentelor Istorice în 1959), dezvoltarea arheologiei perioadei migrațiilor și a celei medievale (Nestor 1970a: 411-413), organizarea unei rețele naționale de muzee - și documentarea unor teme favorite ale discursului național cum ar fi continuitatea dacilor în perioada romană și romanizarea lor, relațiile “autohtonilor” cu populațiile “alogene” (Nestor 1960). Problematika legată de continuitatea dacilor este lărgită prin înglobarea descoperirilor din afara provinciei romane (așa-ziii “daci liberi”). Expozițiile organizate anual în perioada 1949-1952 doreau să ilustreze aceste realizări ale arheologiei române prin expunerea materialelor descoperite în ordine cronologică, de la “epoca sălbăticiiei” și a “barbariei” până la “formarea relațiilor feudale de producție” (ex. *Expoziția 1949*).

Dar discursul privind “originile poporului român”, al continuității și unității naționale este ușor estompat, accentul fiind pus pe studierea rolului poporului ca făuritor al istoriei, “demascarea” teoriilor false ale istoriografiei burgheze, documentarea “relațiilor frățești dintre poporul român și cel rus” (Roller 1956: 44-45). Este relevant faptul că până în 1955 în revista SCIVA s-au publicat doar recenzii și prezentări dedicate exclusiv lucrărilor tipărite în Uniunea Sovietică (Babeș 1999: 8). Una din temele preferate este “lupta de clasă” (adică “lupta împotriva stăpânirii romane și exploatării sclavagiste”) manifestată prin sprijinul acordat de daci barbarilor care atacau provincia romană, fuga în afara granițelor, “*acțiunea dusă în interior de unele cete de luptători izolați numiți latrones*”, “*răscoale în masă ale populației oprimate*” (*Istoria României 1960*: 426-435; vezi și Berciu 1951; Chirilă 1951). Prin aplicarea mecanică a unor concepte marxiste societăților trecutului, se accentuează un

determinism economic, simplificator (Crișan 1975: 33). De exemplu, uneltele perfecționate determină “sporirea productivității muncii”, adică a “plus-produsului”, o cauză a apariției “exploatării omului de către om” (Daicoviciu 1965: 33). Interesul pentru paleo-economie determină un anumit impuls al cercetării pluridisciplinare dar care devine în fapt doar un appendice al discursului dominant (Anghelino 2001-2002: 45-46). Complexitatea societăților trecutului este simplificată prin folosirea unor concepte evoluționiste de genul “matriarhatului” sau “patriarhatului” (Berciu 1950). Termenii-cheie ai acestui tip de discurs arheologic sunt “orânduire socială”, “luptă de clasă”, “mod de producție”, “forțe și relații de producție” etc.

O latură pozitivă a acestei perioade este încercarea de a privi critic demersul arheologiei române, în special datorită articolelor lui Nestor (1965; 1970a). El este singurul care încearcă teoretizarea acestui tip de discurs arheologic: în stilul său precis și ușor ironic definește arheologia marxistă din această perioadă ca fiind evoluționismul lui Morgan, “străluminat marxist” de Engels și “adâncit” de Irmgard Sellnow (Nestor 1965: 423; pentru Sellnow, vezi Kossack 1992: 97-98). De asemenea Nestor sugerează și noi direcții de cercetare, neglijate în perioada anterioară, referitoare la “baza economică” și “suprastructură” (Nestor 1965: 427). Aceste eforturi de teoretizare, combinate cu exemple etnografice, vor fi continuate în cursul tipărit din 1970 (Nestor 1970), o lucrare insolită în peisajul nostru arheologic, cu multe interpretări surprinzătoare.

După 1965, odată cu venirea lui Nicolae Ceaușescu la putere, până în 1971, urmează o perioadă de relaxare ideologică. Spre deosebire de Polonia, unde, în perioada 1956-1975, se crează o diferență între marxism-leninismul oficial al partidului comunist și marxismul academic (Lech 1997-1998: 84-93) (cu consecințe benefice pentru evoluția ulterioară a arheologiei polone), în România arheologia urmează Partidul care își asumă treptat discursul național necesar legitimării unui comunism românesc, ferit de ingerințele Moscovei (Verdery 1994: 97-102). Unele texte din această perioadă combină discursul marxist-leninist, tipic anilor '50, (istoria fiind concepută ca o succesiune de “orânduiți sociale”) cu cel național (referitor la romanizare, continuitate, unitate). Expoziția Muzeului Național de Istorie era organizată după același principiu (*Schiță tematică 1970*). Dar, treptat, marxism-leninismul trece în plan secund atât în discursul politic, cât și în cel arheologic.

Tezele din iulie 1971 pun capăt acestei perioade de relaxare ideologică. Ele afirmă că istoria “nu este o meserie de specialitate” ci o activitate ideologică pură pe care o practică “numai oamenii recrutați prin partid, numai oamenii care vor deveni activiști de partid”. “Nici

un fel de altă concepție nu poate exista în predarea istoriei” (Georgescu 1991: 69-70). Arheologia, în calitate de “știință auxiliară” a istoriei, este și ea afectată. *Programul Partidului Comunist Român de făurire a societății socialiste multilateral dezvoltate și de înaintare a României spre comunism* din 1974 se deschide cu o istorie a românilor care începe de la traci, continuă cu vechile teme naționale referitoare la romanizare, continuitate, unitate, cu multe accente xenofobe (popoarele migratoare, otomanii, imperiile ar fi vinovate de rămânerea noastră în urmă). Dacismul, un curent care reduce originea românilor la elementul dacic, prezent în perioada interbelică în scrierile unor intelectuali de dreapta (ex. Vulcănescu 1991: 37-55), renaște în această perioadă (Crișan 1977: 6). Prin decrete se rezolvă probleme controversate referitoare la evenimente din trecut: Comitetul Central al PCR hotărăște anul înscăunării lui Burebista, potrivit lui în așa fel încât să se poată sărbători 2050 de ani de la eveniment în 1980, cu ocazia Congresului Internațional de științe istorice de la București (Georgescu 1991: 99). “*Trecutul atât de strălucit va trebui să continue a fi glorificat în arta zilelor noastre pe toate coordonatele*” (Crișan 1977: 81). Într-adevăr, istoria devine principalul element al propagandei oficiale. Ea “*invadează presa, programele radio și televiziune, sălile de teatru, studiourile de film, librăriile, muzica ușoară, galeriile de artă [...]. Fiecare moment al prezentului se raportează la trecut, i se înfig rădăcini în adâncul veacurilor, fiecare împlinire este prezentată împlinire finală a unei lungi evoluții istorice*” (Georgescu 1991: 117). În cadrul *Cenaclului Flacăra* (condus de poetul Adrian Păunescu) și al festivalului *Cântarea României* (mișcare culturală inițiată chiar de secretarul general al partidului comunist), scriitori, actori, trupe rock, cântăreți de folk și “rapsozi populari” slăvesc trecutul patriei socialiste și pe Nicolae Ceaușescu în a cărei personalitate se întâlnesc toate calitățile unui întreg șir de regi geto-daci și voievozi români (Petrescu 1998; Negrici 2003: 53-56, 67-70).

Tema predilectă fiind “strămoșii noștri”, descoperirile arheologice, scoase din context, sunt și ele manipulate (uneori chiar de către arheologi) în elaborarea acestui tip de discurs. Arheologia discută în continuare, dar pe un ton mai exaltat, temele ideologiei naționale. În ciuda unor critici (Babeș 1974), arheologia de propagandă consideră că statul național român există încă de la Burebista care “*va pune bazele primului stat din istoria noastră, care se va perpetua apoi, înfruntând vicisitudini de tot felul, ajungând până la gloriosul moment al cuceririi independenței de stat și, mai apoi, la făurirea statului unitar român*”. La fel, o istorie a filosofiei române ar trebui să înceapă de la geto-daci din moment ce chiar Platon a preluat de la ei “modele de gândire dialectică” (Crișan 1977: 80, 168-169). Istoria are un rol important pentru dezvoltarea “conștiinței revoluționare” și “afirmarea omului nou, constructor

al socialismului” care trebuia să conștientizeze, de exemplu, că *“trăsătura definitorie, cea de dreptate, moștenită de la strămoșii daco-geți și păstrată ca atare, se regăsește cu prisosință în întreaga politică a Partidului Comunist Român, în întreaga politică internă și externă a statului nostru”* (Crișan 1977: 81).

De fapt, cel puțin în intenția oficială, arheologul contopește două statute: de cercetător și de ideolog (pentru Bulgaria vezi Bailey 1998: 93-94). *“Paralel cu munca de cercetare, colectivul de arheologie (al Institutului de Arheologie din București, aflat în subordinea Academiei de Științe Sociale și Politice, apoi a Ministerului Educației și Învățământului, n.n.) s-a angajat pe deplin în activitatea de propagandă, de răspândire a cunoștințelor științifice și de educare în spirit patriotic a tinerei generații [...]. În felul acesta, arheologia răspunde unei a doua sarcini majore ce revine cercetării în general, de a contribui pe multiple planuri la edificarea societății socialiste în țara noastră”* (Preda 1984: 233).

Muzeele participă și ele activ la propaganda oficială (vezi și Opriș 2000: 112-113), fapt reflectat și de unele articole din cuprinsul Revistei Muzeelor din anii ‘70 și ‘80. Muzeul, considerat a fi instituție politică, trebuia să contribuie la “transformarea conștiinței maselor”, “formarea conștiinței socialiste” și “făurirea omului nou” prin “propaganda de muzeu” (acțiune asumată în urma directivelor de partid): organizarea unor simpozioane, prezentări de filme propagandistice, recitaluri de poezie și muzică patriotică, concursuri pionerești (ex. “Întâlnire cu strămoșii” organizat de Muzeul de Istorie al Republicii Socialiste România în 1978). Unele muzee organizau “expoziții volante” în fabrici iar “brigăzile științifice”, compuse din muzeografi, se puteau deplasa chiar la căminele unde locuiau muncitorii. Muzeul, depozitar al trecutului exemplar, devine loc de consacrare, unde, în urma unui întreg ceremonial, elevii “sunt făcuți pionieri”.

În 1978, la Muzeul de Istorie al RSR (înființat în 1972, vezi Popovici 1997) se deschide, cu prilejul împlinirii de către Ceaușescu a “60 de ani de viață și a peste 45 de ani de activitate revoluționară”, expoziția cu titlul sugestiv: *Dovezi ale dragostei, înaltei stime și profundeii prețuirii de care se bucură președintele Nicolae Ceaușescu și tovarășa Elena Ceaușescu, ale amplelor relații de prietenie și colaborare dintre poporul român și popoarele altor țări* (Georgescu et alli 1981). Vizitatorul performează vizual, prin vizitarea întregii expoziții de la preistorie până la sălile dedicate secretarului-general, întregul ceremonial al propagandei oficiale: împlinirea destinului național prin Ceaușescu, în a cărui personalitate sunt adunate toate calitățile strămoșilor.

Unii arheologi au participat activ la producerea și difuzarea acestui tip de discurs. Ei sunt obiectul vestitei teme a “compromisului”, doar enunțată în perioada post-totalitară (Alexandrescu 1991; Babeș 1999: 8; 2002: 11), foarte rar detaliată (Popa 1991). În același timp își desfășurau activitatea tăcuți – prin tăcerea lor legitimând practic discursul dominant (Boia 2000: 126) – reprezentanții **arheologiei** pe care o numim în mod convențional **pozitivistă**, adică o știință pozitivă, “întemeiată pe document și pe examen riguros” (Zub 1985: 22). Concepând trecutul ca fiind independent de subiect și având obsesia imparțialității, această arheologie mai poate fi numită, urmându-l pe Nestor (1988: 277), și **realist-obiectivă**. De asemenea, prin unele caracteristici, în special folosirea conceptului de “cultură arheologică” (în sensul definit de Kossinna sau Childe), poate fi inclusă și în arheologia **cultural-istorică** (Trigger 1989: 148-206). Sursele intelectuale ale acestei direcții sunt “pozitivismul” arheologiei germane (în special Merhart, vezi Kossack 1992) și “școala critică” a istoriografiei române din prima jumătate a secolului XX, care punea accentul pe metodă, pe demersul empiric și obiectivitate (Zub 1985; 1985a; Nestor 1988).

Reprezentanții arheologiei pozitivistice afirmă independența disciplinei față de politic și, uneori, față de istorie prin accentul pus pe metodele proprii. Metodele “*îi îngrădesc și arheologului mișcărilor fanteziei și ale emoției, dar nu știm dacă pot afirma că ele îl și apără totdeauna de acestea*” scrie cu umor Ion Nestor (Nestor și Vulpe 1971: 131). Elev al lui Gero von Merhart, Nestor introduce în practica arheologică română “metodele” proprii arheologiei, cei trei adevărați “piloni” ai cercetării arheologice (tipologia, stratigrafia, chorologia) (Nestor 1965: 422; Nestor și Vulpe 1971; despre Merhart, vezi Kossack 1986; 1992: 89-90; Klejn 1993: 53). După ce într-o lucrare (Nestor 1933) care întemeiază arheologia română de azi, reușește să ordoneze o cantitate mare de materiale răspândite prin muzee și să formuleze interpretări ale căror influențe se manifestă și în prezent, Nestor, urmându-l pe Childe, teoretizează în câteva pagini memorabile și demersul inductiv al arheologiei (Nestor 1937).

Dar lucrările valoroase care aparțin acestui curent arheologic sunt inundate de rapoarte de săpătură, repertorii județene, monografiile ale unor “culturi” sau stațiuni arheologice, studii referitoare la un anumit tip de vas, piesă de metal etc., “riguros” descrise și clasificate în subtipuri sau variante, finalitatea acestor acțiuni rezumându-se doar la ordonarea cronologică și culturală. Abordarea diferitelor teme tinde să devină standardizată: un istoric al cercetării sub forma unei înșiruiți de nume, ani și titluri de lucrări, descrierea tipului de habitat și a practicilor funerare, catalogul descoperirilor. Tipologia (“repertoriul de forme”) și chorologia, din instrumente cu care se pot defini centre de producere, căi de schimb, sau care pot ajuta la

înțelegerea semnificației ceramicii sau a altor categorii de piese, devin scopuri în sine, cu caracter de inventariere și cartare a analogiilor formale.

Și ca răspuns la agresiunile ideologice amintite mai sus, arheologia de acest fel refuză orice tip de abordare teoretică (care ar lăsa deoparte “faptele”), refugiindu-se în metodă și, pentru a-l cita pe Bourdieu, într-un “empirism orb”. Adică o arheologie construită pe credința că datoria arheologului este de a aduna mai întâi în mod obiectiv materialul arheologic, de a-l ordona (obiectiv) și de abia apoi de a-l interpreta (obiectiv). Este necesar însă să ne obiectivăm poziția acesta obiectivă: *“Un act de descifrare a unui material necunoscut, adică o “înțelegere” directă și adecvată nu este cu puțință și nu poate opera eficient decât în cazul în care acel cod ce permite descifrarea este perfect și nemijlocit stăpânit de către observator și fuzionează cu acel cod cultural prin care a putut apărea opera pe care o percepem [...]. Neștiind că opera respectivă este codificată – mai ales într-un alt cod – în mod conștient aplici codul pentru percepția obișnuită, prin care se descifrează obiectele familiare, pentru operele dintr-o tradiție străină: nu există percepție care să nu recurgă la un cod inconștient și este imperios necesar să renunțăm la mitul ochiului proaspăt”* (Bourdieu 2001: 190; vezi și Bourdieu și Delsaut 1991). Înțelegerea directă și neforțată a culturii materiale este iluzorie deoarece este filtrată prin coduri apriorice care, după ce sunt asimilate de observator, devin aptitudine cultivată. De fapt, arheologul român sapă, adună, ordonează și interpretează materialul în funcție de câteva concepte pre-definite (cultură, fază, etnie) pe care ajunge a le considera realități obiective. Interpretarea, bazată pe o falsă familiaritate cu materialul arheologic, se reduce la diagnosticarea culturală și cronologică. Cu alte cuvinte, prin “metodele proprii”, cultura materială este “încadrată” în “culturi arheologice”, “aspecte” și “grupuri culturale”, se definesc noi asemenea entități și se stabilește cronologia lor (“relativă” sau “absolută”). “Interpretarea” devine o combinație între concepte evoluționiste, difuzioniste, legate și de determinismul geografic al lui Ratzel. “Culturile” sunt entități bine definite teritorial și tipologic, cu frontiere clare, au origine, se influențează una pe alta, migrează, evoluează de-a lungul mai multor faze, dispar, nu înainte de a contribui la formarea altora. Aceste entități joacă pe scena preistoriei același rol ca popoarele pe scena istoriei.

Atunci când se trece dincolo de “metode”, interpretările sunt utilitariste (o critică a acestui tip de interpretări, folosind exemple etnografice, la Nestor 1970: 87-88), ancorate în bunul simț sub forma unor noțiuni precum “casă”, “groapă (menajeră)”, “mormânt” (care ar fi avut în trecut aceleași “funcții” ca și acum) sau (și mai bine) a cepeleului (CPL = complex), termen neutru, dovadă supremă a “obiectivității”. Contextele care ies din limitele acestui bun simț sunt încadrate în categoria “de cult” (“construcție de cult”, “groapă de cult”,

“înmormântare rituală”, “înmormântare cu caracter special”) datorită unei logici care proiectează în trecut dihotomia contemporană dintre sacru și profan. Societățile din trecut, așa cum sunt interpretate de arheologii români, sunt anistorice – pericol semnalat de Nestor (1965: 426) -, având o structură (reflectedă direct, se crede, în special de practicile funerare) asemănătoare mai tuturor epocilor și perioadelor. Adică sunt societăți formate din bărbați, femei și copii (“sexul arheologic”) care fac parte din “familii” sau “clanuri” și aparțin unor grupe diferite de status (“înalt”/”deosebit” și “obișnuit”). Privite ca un mecanism (rolul agentului social fiind total neglijat), societățile trecutului “funcționează” după anumite reguli pe care arheologul crede că le redescoperă prin stabilirea unor tipuri de asocieri de obiecte componente ale inventarului funerar. Dar, în general, arheologii din această categorie, clamează perfecționarea “metodologică” ca o condiție necesară (și suficientă) pentru ca actul interpretării să se producă totuși.

Preponderența acestui stil de interpretare în discursul arheologic din România înainte de 1989 este reflectată de *Indicele* revistei SCIVA (într-adevăr “revista care oferă cea mai largă, mai fidelă oglindire a evoluției” arheologiei române în ultimii 50 de ani, Babeș 1999: 5) publicat în tomul 36, nr. 1-2, din 1985. Articolele sunt grupate pe epoci, perioade, culturi, faze, diferite categorii de piese arheologice, probleme (metalurgia, depozite), categorii de contexte (așezări, necropole). Ideologia națională este prezentă la rubrica “**populații străine și cultura lor**” (s.n.). Simptomatic, la categoria “**diverse**” (s.n.) găsim termenii “om”, “faună”, “palinologie-paleoclimatologie în pleistocen”, “palinologie în holocen”, “paleobotanică”, “dendrocronologie”, “cronologie absolută”. Sub titlul “metodologie în cercetarea arheologică” sunt indexate 10 articole, majoritatea conținând critici și sfaturi referitoare la întocmirea unor cataloage de descoperiri. Din păcate, indicele revistei *Dacia* din 2003, reflectă aceeași imagine.

Am încercat în rândurile de mai sus să privim arheologia română ca un câmp în care se întâlnesc trei tipuri de discursuri. Ca orice act de interpretare, aceasta este o realitate simplificată; de fapt discursurile se sprijină reciproc. Statutul de “profesionist” al arheologului, care “stăpânește” metodele arheologiei, legitimează celelalte două discursuri (național și “materialist dialectic și istoric”). Pe de altă parte, “profesionistul”, pentru a “practica arheologia” (săpături, prelucrarea și publicarea materialului – acțiuni precedate de cereri de finanțare), pentru a accede la funcții administrative sau titluri academice trebuie să facă discursul său relevant din punct de vedere social și politic, acțiune necesară obținerii

suportului material și moral al instanțelor superioare de legitimare (în măsura în care acestea consideră necesar să utilizeze trecutul pentru legitimarea construcției politice din prezent).

Nu există un discurs “pur”, corespunzător celor trei tipuri, doar un amestec fin cu o latură dominantă și cu elemente mai mult sau mai puțin difuze din celelalte. Realitatea este mult mai complexă dacă ținem cont și de faptul că același actor social poate folosi mai multe tipuri de discurs în contexte diferite. După cum vom vedea în rândurile de mai jos, unele texte scrise în perioada post-totalitară pun accentul pe constrângerile și presiunile ideologice la care “este supus” arheologul (de exemplu, Mihăilescu-Bîrliba 1997), dar este la fel de interesant de văzut în ce măsură acesta construiește câmpuri de discurs relevante ideologic pentru a câștiga un capital simbolic, economic sau politic.

Aceste discursuri sunt construcții ideologice care au scopul de a stăpâni trecutul. Pentru că cine stăpânește trecutul, controlează și prezentul. Este semnificativ modul în care aceste construcții ideologice se legitimează folosind aceleași cuvinte precum “științific” sau “obiectiv”, respingându-se una pe cealaltă sau alte tipuri de interpretări ale trecutului (așa cum vom vedea în partea a doua) folosind termeni de opoziție (“anti-științific”, “subiectiv”).

Arheologia română în perioada post-totalitară

După 1989, discursul “marxist-leninist”, după cum am văzut, asumat total de arheologia română doar în perioada stalinistă, apare acum difuz, sub forma accentuării determinismului economic. De asemenea, discursul puterii politice, care se orientează treptat către integrarea europeană, încearcă să-și marginalizeze latura naționalistă cel puțin în dialogul cu Europa. Ideologia națională nu mai are nevoie în noul context politic decât în foarte mică măsură de arheologie, fapt reflectat de resursele bugetare alocate, de problemele de apariție a “revistelor de prestigiu” (SCIIVA, Dacia, Materiale și cercetări arheologice etc.) (Babeș 1999: 9), de izolarea manifestată și prin lipsa cărților străine și, nu în ultimul rând, de salariile arheologilor și muzeografilor. Discursul național, predominant în ultimele decenii ale vechiului regim, folosit periodic în anumite contexte după 1989, este preferat acum de reprezentanții categoriei numită sugestiv a “pepenilor” (cei care promovează un naționalism de extremă-dreapta dar care, înainte de 1989, au fost strâns legați de structurile comuniste: adică, precum pepenii, sunt roșii în interior și verzi în exterior) (Radu 1991), de cei care promovează exagerările tracomane (I.C. Drăgan, N. Săvescu) sau, uneori, mai este folosit cu ocazia organizării unor expoziții “la comandă”, cu prilejul unor evenimente politice importante, când România trebuie să-și expună “trecutul glorios”. Unele lucrări, în special cele referitoare la perioada migrațiilor, promovează și după 1989 discursul național cu teme

preferate: “*continuitatea neîntreruptă a populației autohtone, relațiile ei cu diferite neamuri migratoare pătrunse temporar în regiunile carpato-dunărene-pontice*” (Teodor 1996: 5, s.n.). Istoria României începe în unele lucrări “de specialitate” (Ursulescu 1992) odată cu apariția Australopithecului la Bugiulești.

Cu toate că se presupune că România este chemată să participe cu trecutul ei la formularea unor noi mituri, noi întrebări necesare construirii unei identități europene (Renfrew 1994; Rowlands 1994; Pluciennik 1998; Vulpe 1999-2000: 14-15), instituțiile puterii politice și academice încearcă și după 1989 să impună o interpretare a trecutului, care reproduce, în mare măsură, aceleași soluții devenite oficiale în perioada totalitară. În anul 2001 un mare număr de experți au participat activ la realizarea unui proiect mai vechi al Academiei Române, și anume, publicarea unui nou *Tratat de istorie a românilor*. Acești experți au fost prezentați drept “cei mai buni specialiști ai etapelor tratate” (Berindei 2001: XVIII). Contrar imaginii de înalt profesionalism al celor implicați – cum dorește să ne facă să credem Academia Română – un recent studiu critic privind arheologia originii națiunii în tratatul de istorie a românilor (Niculescu 2003) scoate la iveală fața sordidă a acestui proiect: comanda politică, discursul naționalist și nu în ultimul rând furtul intelectual (plagiatul) (vezi și Babeș 2002). Radu Popa scria în 1991: “*Tot de aceea m-am scuturat ca de o erezie când, în urmă cu patru luni, am fost întrebat dacă n-ar fi cazul să se reia în colectiv redactarea tratatului. S-a strâns prea multă zgură care se cere îndepărtată în prealabil*” (Popa 1991a: 156). Atitudinea obedientă față de cererea Academiei Române nu face decât să confirme spusele lui Daniel Barbu, conform cărora “*intelectualii români nu sunt critici față de putere decât atunci când autoritățile politice consideră firească această critică... Ei nu se află în opoziție decât atunci când instituția opoziției este tolerată, cu mai multă sau mai puțină îngăduință*” (Barbu 1999: 103).

Această acțiune de impunere a monopolului, a unei perspective “oficiale” asupra trecutului de către instanțele politice și academice, se desfășoară concomitent cu respingerea oricărei încercări alternative care se abate de la “ortodoxie”. Cel mai bun exemplu în acest caz este scandalul – declanșat în 1999 odată cu trecerea de la manualul unic de istorie (moștenire a comunismului) la sistemul manualelor alternative (corespunzător învățământului european) (vezi Boia 2000: 31-39). Unul dintre aceste manuale de istorie – coordonat de Sorin Mitu – având un conținut mai “radical”, a iscat o întreagă avalanșă de proteste, inclusiv în Parlamentul României.

După 1989, trăsătura cea mai importantă a arheologiei române este impunerea discursului arheologiei pozitivistice, ale cărui cuvinte-cheie sunt "cercetare fundamentală", "trepte ale cercetării", "științific", "obiectivitate", "empiric". În ciuda unor încercări critice și apariției unor noi stiluri de interpretare (Bolomey 1973; Niculescu 1997; 2000; Curta 2001; Vulpe 1999-2000; Popovici 1999-2000; Anghelinu 2001-2002), acesta este discursul dominant și în prezent.

Intrarea spectaculoasă în prim-plan a acestui tip de discurs este reflectată de acel *Plan de măsuri al Comitetului din Institutul de Arheologie din București al Frontului Salvării Naționale*, publicat în SCIVA 41.1, 1990, 3-6. În preambulul acestui document, autorii deplâng pierderile din perioada vechiului regim datorate "imixtiunilor și presiunilor ideologice", promovării "unui naționalism primitiv **antiștiințific** (s.n.)", a izolării. "În aceste condiții, care s-au agravat de la an la an, majoritatea specialiștilor din domeniul nostru a reușit totuși să-și păstreze demnitatea profesională, fapt ce se cuvine subliniat la acest început de **eră nouă**" (s.n.). În dulcele stil consacrat în perioada înfierată de document câteva rânduri mai înainte, "colectivul Institutului de Arheologie din București, **principala instituție de specialitate din țară**" (s.n.) își afirmă "cu entuziasm adeziunea totală la principiile programului Consiliului Frontului Salvării Naționale". Planul, pe lângă măsuri punctuale referitoare la reorganizarea instituției, propune măsuri care, pe de o parte, perpetuează centralizarea tipică perioadei totalitare, și, pe de altă parte, asigură monopolul interpretării trecutului acestui tip de discurs "științific". Institutul de Arheologie se dorește a fi în subordinea unui "for central" (Academia Română) (punctul 1 al planului) dar și să-și subordoneze învățământul universitar și Comisia Arheologică, instituție care "va avea în sarcină întocmirea planului național de cercetări, controlul săpăturilor arheologice, urmărirea valorificării acestora, precum și acordarea gradelor științifice" (punctul 14). Pe scurt, planul propune reformarea câmpului arheologic din România doar prin măsuri administrative care nu afectează sistemul academic centralizat, dar care asigură dominația discursul "științific" în detrimentul celorlalte discursuri.

În consecință, arheologii care înainte de 1989 emiteau cu preponderență alte tipuri de discurs, în prezent s-au refugiat și ei în această categorie, adică devin exclusiv "profesioniști", uitându-și acum latura ideologică. Acești profesioniști au fost unii dintre principalii furnizori de bunuri simbolice utile regimului comunist. I-am putea numi *arheologii-ideologi*. După 1989, în fața unei politici de descentralizare (fie ea formală sau asumată de puterea politică), necesare integrării în Uniunea Europeană, unii dintre ei încă resimt un puternic sentiment de nostalgie al vremurilor în care dețineau controlul asupra trecutului prin intermediul

instituțiilor centrale din care făceau parte (ex. Academia de Științe Sociale și Politice). Una dintre scuzele cel mai des invocate atunci când sunt chestionați despre trecutul lor comunist este: “Nu am avut ce face. Așa erau vremurile!”. Astfel de afirmații presupun însă faptul că orice schimbare nu poate fi înlăptuită decât pe cale administrativă, printr-un act de voință al celor care guvernează. A crede că lucrurile se pot schimba doar în condițiile libertății, “*înseamnă a justifica inerția, pasivitatea, lașitatea și compromisul*” (Barbu 1999: 95).

Alții, au reacționat în chip diferit față de schimbările survenite după 1989, devenind ceea ce am putea numi *arheologi ca manageri culturali*. Astfel, în locul lăsat liber prin expulzarea ideilor de stânga, și-a făcut loc un liberalism rudimentar și difuz ce oferă partizanilor săi iluzia că s-au desprins de practicile și stilul de gândire caracteristice perioadei comuniste. Principala trăsătură a managerilor culturali este că privesc trecutul dintr-o perspectivă așa-zis capitalistă, bazată pe ideea de eficiență și profit. Practiciile arheologice (și implicit monumentelor) i se conferă importanță numai în măsura în care acest lucru este profitabil din punct de vedere financiar. Dar profiturile obținute nu sunt utilizate în vederea reformării câmpului arheologic, ci pentru supraviețuirea schemei de organizare și funcționare a vechilor instituții. Departe de a dori o descentralizare a sistemului, managerii culturali sunt interesați doar de ocuparea pozițiilor-cheie în cadrul acestuia, care le asigură accesul nemijlocit atât la resursele bugetare - pe care le pot redistribui propriilor șantiere arheologice sau acelor conduse de arheologii “cuminți” (a căror voce critică nu se aude) – cât și la proiectele mari care atrag fonduri extra-bugetare. Managerii culturali folosesc și revendică discursul tipic arheologiei pozitivistice, cu toate că în anumite contexte apelează și la discursul național. Ca profesioniști, consideră că practică o arheologie modernă, concepută de fapt ca o arheologie tradițională plus GPS.

Într-o altă categorie includem arheologii a căror reacție în fața contextului prezent este refugiul în “propria meserie”. Această atitudine nu reprezintă altceva decât refugiarea în ceea ce Barbu denuște *“stare de emigrație morală”*, fără să realizeze că atât de invocata rezistență “prin cultură” sau rezistență în interiorul “propriei minți” echivalează, în ultimă instanță, cu o formă aproape patologică de *autism etic* (Barbu 1999: 55).

Excurs: (De)zbatere în arheologia română

Tăcuți în perioada vechiului regim, prin lipsa lor de reacție legitimând practic discursul naționalist emis de puterea comunistă, unii dintre ei participând activ la construirea cultului lui Ceaușescu (vezi, de exemplu, *Colegiul de redacție 1985: 27-29*), arheologii-profesioniști, indiferent în ce categorie din cele enumerate mai sus se află, încearcă acum să

impună o singură cale de “cercetare”, respingând vehement și violent orice erezie “procesualistă” sau “post-procesualistă”, ambele incluse laolaltă în aceeași categorie a curiozităților anglo-saxone “stângiste”. De unde această reacție?

Un posibil răspuns îl putem găsi în cartea lui Daniel Barbu, *Republica absentă*, publicată în 1998 (în special capitolul I). Mai întâi de toate nu trebuie uitat că cei mai mulți membri ai elitei intelectuale, culturale și universitare post-decembriste “au fost cândva membri ai Partidului Comunist sau chiar activiști, mai mult sau mai puțin vizibili, ai acestui partid”: la sfârșitul anului 1971, 60% dintre academicieni, doctori în științe, universitari și cercetători științifici erau membri de partid. Astăzi, membrii acestei elite reneagă vehement comunismul, încercând nu numai să abată atenția de la faptul “că propriile lor cariere [începute înainte de 1989], sunt, în principiu, rezultatul unei selecții bazate pe criteriul fidelității declarate față de ideologia și/sau instituțiile socialismului de stat”, dar și să inoculeze ideea conform căreia “la originea pozițiilor lor actuale de dominație [...] se află în exclusivitate meritul personal. Ei sunt cei mai interesați să șteargă comunismul din memoria colectivă”. Drept urmare, după căderea totalitarismului, ideile considerate de stânga au fost repudiate cu desăvârșire, nemaifiind invocate de nimeni, în ciuda faptului că mulți dintre intelectuali și-au construit statutul profesional utilizând din plin ideile marxiste și leniniste. Mulți dintre ei își reconstruiesc identitatea fixându-și genealogii în perioada interbelică și punând în paranteză comunismul. Obligați, ca toți ceilalți, să folosească în perioada totalitarismului două limbaje – “unul privat, prin intermediul căruia se formulau adevărurile referitoare la societate și unul public, utilizat pentru exprimarea principiilor ideologice privitoare la cunoașterea adevărului societății” - intelectualii promovează acum un discurs anticomunist. Adică “*simply spus, intelectualii rostesc, după căderea comunismului acele cuvinte pe care ar fi trebuit să i le adreseze pe când se afla în plină putere*”. Potrivit acestei logici, arheologii resping cu hotărâre unele curente arheologice sau lucrări de sociologie considerate a fi “de stânga”.

Formați în perioada comunistă, putem aplica membrilor elitei arheologiei române analiza lui Barbu. “*Gândirea unică, simplificatoare și exclusivistă rămâne tentația irezistibilă a intelectualilor români. Cineva trebuie să aibă întotdeauna dreptate. O dreptate la purtător, care nu este locul geometric al dezbaterilor și confruntărilor de idei*”. “*Căci intelectualul român nu dezbate, ci combate*” adică refuză “*justețea poziției celuilalt*” (Barbu 1999: 103, 105). De exemplu, Ștefan Olteanu (1993: 375-376), în continuarea tradiției comuniste, analizează “mobilurile” care l-au determinat pe Radu Popa să-i critice anumite lucrări (Popa 1991). Pentru că logica totalitară presupune că în spatele criticii se ascunde de fapt altceva.

Părăsind analiza lui Daniel Barbu, o altă explicație a acestei reacții de “combatere” a curentelor amintite mai sus ar putea fi faptul că arheologului român îi place statutul de expert, de profesionist. Sau, poate mai bine spus, acela de detectiv. Ca și acesta, adună cu minuțiozitate “probele” pentru rezolvarea unui “caz”, adică o reconstituire treptată a trecutului (pe măsură ce apar alte “indicii”, “noi date”). “Rezolvarea cazului” este astfel amânată până la un termen nedefinit, în schimb se face doar interpretarea “probelor” (adică diagnosticarea culturală și cronologică a materialului). Arheologului român îi plac certitudinile, în consecință respinge “relativismele” (izvorâte din natura polisemantică a culturii materiale), “interpretările hazardate” pe care le asociază curentelor anglo-saxone, reprezentanții acestora fiind priviți ca un soi de poeți. Arheologul român acceptă faptul că există “subiectivitate” în cercetarea sa, dar încearcă să o reducă prin “perfecționarea metodologică”.

În paralel cu “combaterea” încercărilor de emiteră a altor discursuri, există și tendința de a inhiba dezbateră critică. O părere destul de rar exprimată explicit de reprezentanți ai arheologiei române dar manifestată periodic prin gesturi, cuvinte și atitudini este aceea că poziția fiecăruia în ierarhia academică ar legitima sau nu dreptul de a critica și de a vorbi. Mai întâi trebuie să “produci” arheologie, în sensul acceptat de majoritatea membrilor comunității noastre arheologice, și de abia apoi poți să critici. Arheologul trebuie să prelucreze și să publice un “lot” de materiale arheologice, să sape pe cont propriu, să obțină titlul de doctor, să ocupe, nu întotdeauna datorită meritelor științifice, o funcție administrativă sau să atingă o anumită vârstă până să ajungă în poziția “legitimă” de a critica. Curios, această opinie coincide cu perspectiva privind cercetarea arheologică potrivit căreia materialul arheologic trebuie mai întâi adunat și ordonat în mod obiectiv, încadrat cultural și cronologic și abia apoi poate fi interpretat. Așa cum există “trepte ale cercetării”, așa există și etape ale devenirii unui individ ca arheolog. Concluziile privind problemele arheologice sunt atinse în urma unui întreg ritual al cercetării. La rândul său arheologul trebuie să urce mai multe trepte ierarhice, a căror atingere este marcată prin diferite rituri de inițiere și de trecere în altă categorie, pentru a ajunge în poziția supremă care-l poate legitima să critice. În funcție de poziția pe care o ocupă pe această scară a valorilor, arheologul poate doar să publice material, să facă prezentări de cărți sau recenzii. Poate critica “legitim” doar cel care a câștigat un prestigiu științific sau ocupă o funcție. În ciuda acestei opinii, sau poate datorită ei, critica aproape lipsește din practica arheologică din România pe fondul lipsei chiar a dezbaterii. Recenziile și notele bibliografice nu sunt la mare preț la noi (Babeș 1999: 7). În fond de ce ne este frică de critică?

După cum se poate vedea din unele volume omagiale (ex. Drașovean 2001; Oberländer-Târnoveanu 2000), cartea de vizită a arheologului român se compune din următoarele secvențe:

1. mediul universitar în care s-a format: Universitatea, profesorii etc.
2. numărul și importanța săpăturilor la care a participat.
3. numărul și importanța șantierelor arheologice pe care le-a condus;
4. numărul de titluri publicate.
5. funcțiile de conducere deținute.
6. colaborarea cu cercetători din străinătate.
7. participarea la “manifestări științifice de importanță națională și zonală” și “internaționale”.
8. “deplasări cu scop documentar în domeniul muzeistic”.
9. poziția actuală în ierarhia academică.
10. numărul așa-zișilor discipoli.

Acest “decalog” al prestigiului “științific” și al poziției ocupate în ierarhia academică (din care rezultă puterea de decizie, autoritatea), inhibă orice fel de dezbateri în contradictoriu, mai ales atunci când aceste impulsuri vin dinspre cei aflați într-o poziție de “subordonare”.

În concluzie, “combaterea” poziția celuilalt și respingerea criticilor (percepute tot ca un atac asupra propriei poziții) sunt “aptitudini cultivate” în perioada comunistă, când s-a format majoritatea membrilor elitei arheologice de astăzi.

Dar, cu trecerea timpului, arheologia română a găsit “rezolvarea” problemei dezbaterii arheologice prin instituirea unui regim intelectual feudal asupra trecutului. Trecutul a fost parcelat, fiecare arheolog fiind stăpân pe o epocă, perioadă, “cultură” sau, în cazul cel mai fericit, pe un șantier pe care poate să-l conducă până la pensie sau chiar dincolo de ea. Arheologul “specializat” pe o anumită problemă sau stăpân pe un anumit șantier deține proprietatea intelectuală și monopol asupra acestora. Ca și în evul mediu, poate ajunge în această poziție prin investitură, moștenire sau uzurpare (despre posibilitatea evoluției unor societăți din estul Europei de la socialism la “feudalism” vezi Verdery 2003: 259-294). În consecință, teritoriile fiind demarcate, un arheolog român poate fi fericit dacă mai găsește alți câțiva cu care poate dezbate problemele arheologice care-l frământă. Astfel se perpetuează și astăzi apatia față de apariția unor lucrări arheologice, unele dintre ele valoroase, lipsa dezbaterii privind probleme legate de fundamentul teoretic al disciplinei noastre și locul arheologiei în societatea română. Fiecare arheolog devine propria sa instanță de legitimitate

care nu are nevoie de opiniile altora. Arheologia română de astăzi este o sumă de discursuri monotone, paralele, care se intersectează doar arareori.

În chip paradoxal, mulți dintre *profesioniștii* care impun astăzi o anumită practică arheologică și decid politica de protecție a monumentelor nu și-au publicat rezultatele propriilor cercetări, unele începute cu decenii în urmă. Numărul săpăturilor nepublicate este cu mult mai mare decât cel al săpăturilor publicate. “O mentalitate, comparabilă cu aceea a căutătorilor de comori, patronează activitatea unor arheologi care deschid an de an noi șantiere, care nu publică nimic, nu-și triază materialele, lăsându-le să se colbuiască” (Drăguț 1969: 390). Depozitele institutelor, muzeelor și universităților sunt pline-ochi de materiale arheologice nespălate, nemarcate și necatalogate care zac în condiții de neimaginat (vezi și Opriș 2000: 109). Privite ca adevărate *provizii pentru viitor*, depozitele reprezintă de fapt “praful de sub covor”, adică eșecul practicii arheologice din România.

2. Politica de conservare și restaurare: între monopol și diversitate

Am văzut în prima parte a articolului că arheologia română este un câmp în care se întâlnesc mai multe discursuri. După 1989 discursul național și latura pozitivistă a arheologiei predomină, în ciuda încercărilor timide de a se emite și difuza critici sau noi tipuri de interpretări ale trecutului. Ambele discursuri dominante consideră că trecutul trebuie protejat, motiv pentru care cel mai adesea sunt invocate următoarele soluții:

1. educarea populației (prin sistemul de învățământ) în spiritul dragostei și grijii față de trecut și implicit față de monumentele și materialele arheologice;
2. legi privind protecția monumentelor (în special a celor “de interes național”) în scopul apărării lor de comercianții de antichități, vânzătorii de comori sau de amatorii incompetenți;
3. crearea unui sistem de acreditare profesională și alcătuirea unor coduri profesionale în urma cărora *numai* arheologii profesioniști să se ocupe de studierea și prezentarea trecutului (vezi și Shanks și Tilley 1992: 65).

Dar “*orice acțiune pedagogică este un act de impunere a unui arbitrar cultural. Sistemul de învățământ îndeplinește inevitabil o funcție de legitimare culturală, convertind în cultură legitimă arbitrarul cultural pe care o societate îl impune. Această instituție hotărăște ce merită să fie transmis și dobândit și ce nu merită. Ea face distincția între operele legitime și operele ilegite. Astfel de instituții sunt investite cu puterea delegată de a salva o ortodoxie culturală, adică de a apăra sfera culturii legitime împotriva mesajelor concurente, schismatice sau eretice*” (Bourdieu 1986: 51-2).

În consecință, discursurile dominante din arheologia română, convertite fiind în “cultură legitimă” (prin sistemul de învățământ, expoziții etc.) impun și criteriile de selecție a monumentelor istorice care “merită” să fie conservate. Ambele discursuri consideră că există un singur trecut obiectiv care trebuie descoperit, conservat și apoi păzit de cei care vor să-l distrugă. Dar aceste discursuri acordă semnificații diferite trecutului, în măsura în care acesta are sau nu “valoare națională” și/sau “importanță științifică”.

Aceste semnificații se regăsesc în politica de conservare și restaurare a monumentelor istorice. Cererea de a conserva și îmbogăți patrimoniul național reflectă atât acțiunea statului-națiune de căutare a identității sale în trecut (vezi și Demoule 1999: 197), cât și criteriile “științifice” de selecție a monumentelor care trebuie conservate.

Acțiunea de conservare și restaurare a monumentelor istorice are o lungă tradiție în România (Opriș 1986) dar a devenit coerentă și eficace odată cu înființarea Comisiunii Monumentelor Istorice în 1892 (Opriș 1994) și emiterea unor acte legislative (1892, 1913, 1919, 1955, 1974, 1975). În secolul XIX monumentele au fost privite “*ca argument al apartenenței la același neam a românilor de pretutindeni; ca o formă de manifestare a originii daco-romane și a continuității poporului nostru în spațiul dintre Carpați, Dunăre și Mare, în sfârșit, ca armă de luptă pentru realizarea unității naționale*” (Opriș 1986: 88). Monumentele istorice au valoare documentară, științifică și, în același timp, fac parte din “*fișa autobiografică a poporului*” (Drăguț 1976: 9).

În legislația actuală referitoare la protecția monumentelor istorice criteriile “valoare națională” și “importanță științifică” le subsumează pe celelalte (“representativitate, raritate, stare de conservare, valoare memorială, artistică, calitatea de repere comunitare”, Oberländer-Târnoveanu 2002 : 15). Legea nr. 422 din 18 iulie 2001 privind protejarea monumentelor istorice definește monumentele istorice drept “*bunuri imobile, construcții și terenuri situate pe teritoriul României sau în afara granițelor proprietăți ale statului român, semnificative pentru istoria, cultura și civilizația națională și universală*” (s.n.). Legea nr. 378/2001 declară unele situri arheologice “zone de interes național”. În această categorie intră siturile “*a căror cercetare științifică, protejare și punere în valoare este de importanță excepțională pentru istoria și cultura națională*” (s.n.).

Pe lângă semnificația națională și științifică acordată trecutului, un alt rezultat al influenței câmpului arheologic asupra politicii de conservare și restaurare a monumentelor este neglijarea totală a perioadei comuniste. Arheologia, concepută ca o “știință auxiliară” a istoriei, ar trebui doar să documenteze, să aducă informații, să demonstreze idei proiectate din prezent în perioadele pentru care nu există documente scrise sau să completeze imaginea

societăților din perioadele istorice. De asemenea, arheologia ancorată în pozitivism, care își afirmă independența față de istorie (prin metodele “proprie”), având obsesia diagnosticării culturale și cronologice, neglijează și ea perioadele modernă și contemporană. Pentru aceste perioade, problema cronologiei și încadrării culturale a pieselor este deja rezolvată. Rezultatul este că trecutul este scindat artificial într-un “trecut istoric”, (istoria predată în școli începe cu apariția omului până în zilele noastre) – un timp al apariției, continuității și dezvoltării națiunii – și un “trecut arheologic” (din paleolitic până la sfârșitul evului mediu), arheologia, în calitate de “știință auxiliară” a istoriei, doar documentând și îmbogățind “trecutul istoric”.

În consecință, politica de conservare și restaurare a monumentelor introduce un alt element definitoriu (pe lângă valoarea națională și importanța științifică) al monumentelor istorice: criteriul cronologic. *“În cazul monumentelor istorice, avem în vedere clădiri mai vechi de 50 de ani (deși pot fi alese și construcții mai noi, dacă au o valoare excepțională). Cu cât o clădire este mai veche, cu atât este mai valoroasă, pentru că pe măsura trecerii timpului s-au păstrat puține construcții similare din aceeași perioadă”*. De asemenea *“siturile arheologice trebuie să fie, în general, mai vechi de 100 ani”* (Oberländer-Târnoveanu 2002: 14, s.n.). Există chiar o clasificare a monumentelor istorice care folosește ca unic criteriu cronologia: foarte vechi (peste 400 ani vechime), vechi (200-400 ani vechime), relativ vechi (100-200 ani), recente (construcții din perioada 1914-1950) (Oberländer-Târnoveanu 2002: 14-16).

Din punctul nostru de vedere, arheologia se ocupă de studiul culturii materiale din paleolitic și până în prezent (pentru studii privind cultura materială contemporană vezi Hodder 1982; Shanks și Tilley 1992: Capitolul 8; Rathje și Murphy 2001). Din această perspectivă, nu se poate face o ierarhie între monumentele contemporane și cele antice sau preistorice. Din păcate, în practica arheologică din România, o serie de “perioade”, în special cea preistorică și contemporană, nu sunt incluse în strategia de restaurare și conservare. În România, de la crearea disciplinei noastre și până în 1989 monumentele “geto-dace”, romane și medievale (“avantajate” și de faptul ca au fost construite din piatră sau cărămidă) au avut un tratament evident preferențial. Prin excelență ele au fost monumente ce merită a fi lăsate moștenire următoarelor generații deoarece aceste perioade au constituit factori cheie în construirea și afirmarea identității naționale (Boia 2000).

Aceeași amprentă ideologică (care se adaugă influențelor venite dinspre câmpul arheologic, discutate mai sus) este extrem de vizibilă și în dezinteresul față de conservarea monumentelor din trecutul apropiat, cum ar fi perioada comunistă. În România, revoluția din decembrie 1989 a avut rolul de a crea iluzia unei prăbușiri dramatice și sângeroase a

regimului comunist: “*structurile statului comunist și vechile elite nu mai trebuiau preschimbate și înlocuite pentru că s-a presupus că ele au suferit o dispariție subită și definitivă*”. Drept consecință, “*mijloacele de control politic și juridic necesare pentru o nouă selecție socială a elitelor*” au continuat să fie deținute tot de membri ai vechiului regim (Barbu 1999: 22). După 1989 s-a tolerat declanșarea pe tot cuprinsul țării a campaniei iconoclaste ce urmărea distrugerea tuturor acelor monumente și simboluri care ar fi amintit de epoca Ceaușescu: în felul acesta, la nivel imaginar, se făcea ruptura cu un trecut comun multora dintre ei. Atunci au fost arse sau casate cărțile lui Ceaușescu, Marx, Engels, Lenin și Mao (în schimb, după 1990 s-a tipărit cartea lui Adolf Hitler, *Mein Kampf*?!), au fost topite statuile lui Lenin. Cu puține excepții (ex. Sighet), închisorile politice comuniste cele mai dure (ex. Pitești, Fortul nr. 13 de la Jilava, Aiud) au fost transformate în închisori de drept comun, nici gând să fie transformate în muzee, cum este cazul, de exemplu, al lagărelor de concentrare de la Auschwitz-Birkenau. În chip similar, nici un palat de-al lui Ceaușescu nu a devenit muzeu, ci au intrat în folosința noilor aleși.

Simptomatic pentru această politică iconoclastă din România este faptul că s-a dorit distrugerea Casei Poporului deși ea poate fi subiectul unor analize extrem de interesante privind limbajul totalitar în arhitectura comunistă (Celac 1998). În prezent, Casa Poporului este ferită de acest pericol. În ciuda existenței unor proiecte care ar schimba semnificația acestei construcții (București 2000), chiar în sensul unui “Disneyland comunist”, puterea politică post-totalitară a preferat să fixeze sediul Parlamentului aici, moștenind (conștient sau inconștient) întregul simbolism totalitar al unei elite politice ruptă de restul societății (Ioan 1999: 54-64; 2000: 149-152). Lipsa de încredere a populației în instituția parlamentară, sugerată repetat de sondajele de opinie, se poate datora și acestui fapt.

Aproape toate muzeele omit și evită să facă expoziții privind epoca comunistă. Există și excepții: la Muzeul Țăranului Român se află o mică încăpere în care sunt expuse sloganuri comuniste, fragmente din ziarul *Scânteia* și foarte multe busturi ale liderilor comuniști care ne-au marcat existența: Lenin, Stalin, Gheorghiu-Dej etc. Unele expoziții din perioada comunistă, în procesul de reorganizare de după 1989, au fost demontate fără a fi filmate sau fotografiate. Totodată, cimitirele amenajate pentru membrii elitei comuniste sunt lăsate să se degradeze, deși studiile dedicate acestui tip de monumente sunt tot atât de interesante ca și cele privind necropolele preistorice sau antice (ex. Petre 1998).

O atitudine diferită au avut arheologii germani. Săpăturile arheologice efectuate în Berlin în anii 90, au dus la descoperirea unui bunker SS, amenajat apoi ca muzeu, în ciuda temerilor conform cărora noua descoperire ar putea deveni un loc de pelerinaj pentru grupările

neo-naziste (Parker Pearson 1999: 422-3). Alte monumente care aminteau de atrocitățile naziste au fost salvate de la distrugere, cum este cazul celulelor de tortură din sediul Gestapo-ului în care a fost organizată o expoziție intitulată *Topografia terorii* (Parker Pearson 1999: 423). Contrar celor întâmplătoare la noi, unde desființarea Muzeului Partidului Comunist a fost una dintre primele măsuri “revoluționare”, în Ungaria Muzeul Partidului Muncitoresc Socialist a fost păstrat, expozițiile fiind refăcute în sensul unei radiografii a perioadei comuniste (Opriș 2000: 141 și nota 47).

Putem fi de acord cu afirmația că *“fiecare generație își stabilește propriile criterii de apreciere”*, dar nu credem că *“o distanță în timp este întotdeauna necesară pentru a aprecia valoarea unui bun cultural”* (Oberländer-Târnoveanu 2002: 16) pentru că poate fi prea târziu.

Obiectivele industriale (combinat, fabrici, uzine), materializări ale mitologiei științifice a comunismului (Boia 1999), mărturiile cooperativizării agriculturii (CAP-urile, SMA-urile, IAS-urile) sau vestitele “alimentare”, locuri de manifestare ale culturii “statului la coadă”, au fost (sau urmează să fie) privatizate, demolate, degradate sub forma mormanelor de fier vechi sau, pur și simplu, au fost transformate în altceva, cu o nouă semnificație. În curând vom studia monumentele perioadei comuniste doar pe baza documentelor scrise, a textelor propagandistice, manualelor de geografie economică, a filmelor documentare sau (de ce nu) a săpăturilor arheologice. Pentru acest ultim caz, conform legislației în vigoare, ar trebui să mai așteptăm însă câteva decenii.

Concluzii

Un program privind politica de conservare și restaurare a monumentelor istorice ar trebui să țină seama, pe lângă măsurile recomandate în prezent (vezi Oberländer-Târnoveanu 2000a; 2002), de faptul că nu există un singur trecut obiectiv ci mai multe interpretări subiective ale acestuia făcute din prezent. În consecință, criteriile de selecție nu sunt “obiective”, eterne; ele reflectă semnificațiile pe care actorii sociali din prezent le acordă monumentelor. Aceste criterii avute în vedere de politica actuală de conservare, depind doar de sensurile acordate trecutului născute la interfața dintre câmpul politic, cultural și practica arheologică. Dar aceste înțelesuri sunt în permanentă schimbare (pentru o evoluție în timp a acestora, vezi Choay 1998), în consecință și “criteriile de apreciere” a monumentelor ar trebui să fie continuu dezbătute.

Monumentele istorice nu sunt doar cuvinte dispartate ale unei “fișe autobiografice” a națiunii sau obiecte pasive ale cunoașterii și sensibilității artistice. Ele pot avea mai multe semnificații acordate de actorii sociali și participă activ la constituirea realității în care aceștia

trăiesc. Astfel, zona sacră de la Sarmizegetusa Regia este importantă atât prin valoarea sa “științifică”, folosită adesea în procesul de continuă cizelare a discursului național, cât și prin aceea pe care i-o atribuie, de exemplu, grupurile New Age care organizează periodic aici ședințe de meditații (unde prin concentrare și ascultând muzica lui Enescu, Porumbescu sau *Ciuleandra* încearcă să stabilească o legătură mistică cu “sufletul neamului românesc”, cu Zalmoxe și Deceneu). De asemenea, complexe arheologice din Munții Orăștiei capătă alte semnificații pentru comunitățile locale din Grădiștea de Munte, Costești, Orăștie, folosite pentru crearea identității și a specificului local, leitmotive care apar și în toponimia locală (ex. “*Popasul dacilor*”, un han din Costești sau “*Dacicus. Carne și preparate din carne*”, un magazin alimentar din Orăștie). Putem vedea astfel cum în același spațiu, se întâlnesc discursul național (materializat și prin ridicarea unor monumente dedicate regilor daci sau reprezentarea acestora, înconjurați de popor, pe fațadele unor blocuri din Orăștie), discursul științific (prin cercetările arheologice desfășurate anual) și cel economic (turism, firmele unor magazine, căutătorii de comori). Așadar, unele dintre semnificațiile acordate de actorii sociali cetățenilor dacici la un moment dat sunt la rândul lor materializate în “monumente”, o parte dintre acestea “meritând”, poate, să fie păstrate pentru viitor.

Totodată, siturile arheologice/monumentele pot deveni “scene” neconvenționale pe care se pot interpreta piese de teatru. Prin actul teatral atât situl/monumentul, cât și piesa de teatru își conferă reciproc noi înțelesuri. Sunt companii care pun accentul pe “location of performance”, arareori jucând în teatre propriu-zise. Spre exemplu, Compania Brith Gof din Cardiff pune în scenă diverse tipuri de spectacole – de la povești reproduse de un singur actor, la mari construcții epice – toate fiind interpretate în peisaje neconvenționale: fabrici dezafectate, cariere de nisip, stadioane de hochei pe gheață, gări, ferme abandonate sau chiar mijlocul pădurii (Michael Shanks, “Brith Gof. A theatre company”, <http://metamedia.stanford.edu/~mshanks/BrithGof/>). De ce nu am adăuga la această enumerare și siturile arheologice sau monumentele?

Adică, generalizând, **politica de protejare a patrimoniului național trebuie să ia în considerare, alături de calitățile abstracte și formale relevante pentru istorie, arheologie sau arhitectură, și alte semnificații, diferite, acordate trecutului dar și prezentului.**

În acest ultim caz, perioada comunistă trebuie să fie inclusă în politica de conservare, adică este nevoie să inventariem și, apoi, să selectăm obiectivele economice (CAP-uri, IAS-uri, hale industriale, combinate), “alimentarele”, vilele nomenclaturii comuniste, “palatele” soților Ceaușescu, închisorile, monumentele propriu-zise etc. care trebuie păstrate pentru viitor. De exemplu, în Franța există o comisie a “patrimoniului secolului XX” care elaborează

criterii de selecție a monumentelor pentru "a nu lăsa să se piardă nici o mărturie istorică semnificativă" (Choay 1998: 3).

Credem însă că o adevărată schimbare a acestei politici este condiționată în mare măsură de părăsirea paradigmei științifice de care depinde în prezent arheologia română. În anul 2001, Institutul de Arheologie "Vasile Pârvan" din București a organizat o masă rotundă pe tema *Arheologia română - încotro?*. S-au discutat acolo probleme legate de practica arheologică din România, s-au "combătut" opinii privind necesitatea (respingerii) teoriei în arheologie, s-au propus și unele măsuri administrative de reformare a câmpului arheologic, referitoare, în special, la organizarea învățământului arheologic autonom la Facultatea de Istorie din București. În ceea ce ne privește, credem că principala problemă de ordin administrativ a sistemului nostru academic este centralizarea: "În virtutea unor practici mai vechi, evident depășite, se mai menține un sistem centralizat ineficient și neoperativ de coordonare metodologică reprezentat de o Comisie Națională de arheologie" (Opriș 2000: 16). O adevărată măsură "liberală" ar fi încurajarea inițiativei particulare în arheologie și desființarea aceluia "regim feudal" existent în cercetare de care aminteam mai sus. Cu alte cuvinte, este nevoie de o democratizare, inclusiv a accesului la săpătură. Pentru fiecare șantier (inclusiv cele care în mod tradițional aparțin aceluiași colectiv de decenii, cu foarte puțin material publicat) să existe mai multe proiecte. Evaluarea ar trebui să aibă în vedere, pe lângă existența unor măsuri de conservare și a obligațiilor punctuale de publicare a materialului, în primul rând întrebările pe care proiectul le formulează (altele decât cele referitoare la cronologie, periodizare etc.) și la care se dorește să se afle răspunsuri. Pentru că "ceea ce află nu depinde numai de ceea ce găsești în săpături, ci și de întrebările pe care ți le pui: așa încât cineva care pune întrebări de un anumit fel află un anumit lucru de la o piesă dezgropată care pentru altcineva poate însemna ceva cu totul diferit, pentru al treilea ceva total fantezist, iar pentru al patrulea absolut nimic" iar persoana "implicată în săpăturile arheologice, indiferent cât de mari sau mici sunt ele, să știe exact de ce face ceea ce face. Trebuie înainte de toate să decidă ce dorește să descopere, apoi să decidă de ce tip de săpătură are nevoie" (Collingwood 1998: 53, 137).

Dar adevăratele schimbări nu se pot produce doar prin măsuri administrative. Arheologia română are în prezent "tendențe de provincializare, de închidere suficientă între limitele ei" (Alexandrescu 1995: 15) și, după cum am arătat mai sus, de respingere a "ereziilor", pe fondul lipsei dezbaterii. Orice disciplină presupune definirea și critica fundamentelor teoretice pe care se constituie. Este necesară construirea aceluia "loc geometric" al dezbaterilor și confruntărilor de idei, menționat de Daniel Barbu în cartea amintită.

Collingwood critică logica falsă care urmărește doar răspunsurile și neglijează întrebările. Corpul de cunoaștere constă nu în enunțuri, propoziții sau judecăți ci în acestea împreună cu întrebările la care trebuie să se răspundă. *“Răspunsul corect la o întrebare este răspunsul care ne permite să înaintăm în succesiunea de întrebări și răspunsuri”* (Collingwood 1998: 58-59, 64). Internet-ul poate fi un asemenea loc în care părerile fiecăruia nu vor mai fi "combătute" ci dezbătute, un loc în care, treptat, actualul monopol deținut de discursurile dominante va fi spart.

De asemenea, arheologia română ar trebui să aibă ceva de spus și despre societatea contemporană. O arheologie a perioadei comuniste ar presupune deplasarea centrului de greutate al discuției de la cronologie la interpretarea culturii materiale. “Complexele” arheologice nu vor mai fi privite doar ca și “complexe închise”, utile pentru datarea pieselor, ci drept contexte care au semnificație și oferă înțelesuri pieselor. O arheologie a trecutului apropiat ar putea să ofere informații privind modul în care semnificația pieselor se schimbă în funcție de contextele în care acestea apar, centrele de producere, cine produce și cine consumă cultura materială, influența ideologiei asupra culturii materiale și mediului înconjurător etc. Încetând de a fi un apendice al istoriei, arheologia poate fi ajutată de aceasta dar și de sociologie, antropologie, politologie, filosofie, literatură, istoria artelor, arhitectură pentru înțelegerea contextelor în care cultura materială este manipulată. Fără să aibă pretenția de a stabili, prin analogii formale, generalizări valabile pentru situații arheologice din trecut, o arheologie a perioadei comuniste ar putea contribui la înțelegerea istoriei noastre contemporane din alte perspective. Cu alte cuvinte, arheologia ar deveni un instrument de cunoaștere dar și de critică a societății în care trăim.

Post-Scriptum

Articolul nostru este în mare măsură rezultatul discuțiilor avute cu prietenii noștri, cărora le mulțumim pentru observații, comentarii și sugestii.

Textul de mai sus nu este o “ogindă fidelă” a “realității”, ci reprezintă modul subiectiv în care noi percepem/interpretăm practica arheologică din România. Am vrut să dezbaterem critic o serie de imagini – cu care nu suntem de acord – ale sistemului arheologic din România, pornind atât de la textele publicate în perioada comunistă și post-comunistă, cât și de la propriile noastre experiențe.

Știm că în articolul nostru nu răzbat dramele cotidiene trăite de arheologii care au dorit să-și practice onest (față de ei înșiși în primul rând) profesia nici sentimentele de înfrângere în lupta de uzură cu sistemul (post) totalitar. Am dori să cunoaștem mai multe despre aceste

frământări interioare, îndoieli, renunțări, compromisuri, alegeri. Pentru scrierea unei “arheologii a arheologiei” române din perioada comunistă și post-comunistă, credem că aceste drame ar trebui “puse pe hârtie”.

Bibliografie:

- Alexandrescu, P. (1991)** “Prefață”, *SCIVA* 42.3-4, p. 153.
- Alexandrescu, P. (1995)** “160 de ani sub semnul continuității”, *SCIVA* 46.1, p. 7-16.
- Andrieșescu, I. (1912)** *Contribuție la Dacia înainte de romani*, Iași.
- Andrieșescu, I. (1931)** “Asupra răspândirii nordvestice a tracilor la începutul istoriei”, în *Închinare lui Nicolae Iorga cu prilejul împlinirii vârstei de 60 de ani*, Cluj (extras).
- Anghelinu, M. (2001-2002)** “De ce nu există teorie în arheologia preistorică din România?”, *Sargeția* 30, p. 39-49.
- Arnold, B. (1997-1998)** “The power of the past: nationalism and archaeology in 20th century Germany”, în J. Lech (ed.), *Archaeology in the 20th century. Ideas-people-research*, *Archaeologia Polona* 35-36, p. 237-253.
- Avram, A. (1992)** “Grigore Tocilescu (1850-1909) – arheolog și epigrafist”, *SCIVA* 43.2, p. 139-144.
- Babeș, M. (1974)** “Puncte de vedere relative la o istorie a Daciei preromane”, *SCIVA* 25.2, p. 217-244.
- Babeș, M. (1976)** “Odobescu și tezaurul de la Pietroasa (studiu introductiv)”, A. Odobescu, *Opere IV*, București, p. 5-40.
- Babeș, M. (1981)** “Marile etape ale dezvoltării arheologiei în România”, *SCIVA* 32.3, p. 319-330.
- Babeș, M. (1992)** “Odobescu, arheologul”, *SCIVA* 43.2, p. 119-126.
- Babeș, M. (1999)** “SCIVA – cinci decenii în slujba arheologiei române”, *SCIVA* 50.1-2, p. 5-9.
- Babeș, M. (2002)** “Arheologia și societatea. O privire retrospectivă”, în “22”, anul XIII, nr. 654 (17-23 septembrie), p. 10-11.
- Bailey, D.W. (1998)** “Bulgarian archaeology. Ideology, sociopolitics and the exotic”, în Lynn Meskell (ed.), *Archaeology under Fire. Nationalism, politics and heritage in the Eastern Mediterranean and Middle East*, London-New York, p. 87-110.
- Barbu, D. (1999)** *Republica absentă. Politică și societate în România postcomunistă*, București: Editura Nemira.
- Berciu, D. (1950)** “Despre apariția și dezvoltarea patriarhatului pe teritoriul Republicii Populare Române”, *SCIV* 1.2, p. 52-64.
- Berciu, D. (1951)** “Lupta băștinașilor din Dacia împotriva cotropitorilor romani”, *SCIV* 2.2, p. 73-95.
- Berindei, D. (2001)** “Prefață”, în M. Petrescu-Dîmbovița și A. Vulpe (coord.), *Istoria Românilor. Moștenirea timpurilor îndepărtate* (vol. 1), Academia Română- Secția de Științe Istorice și Arheologie, București: Editura Enciclopedică: p. XVII-XX.
- Boia, L. (1999)** *Mitologia științifică a comunismului*, București: Humanitas.
- Boia, L. (2000)** *Istorie și mit în conștiința românească*, Ediția a doua, București: Humanitas.
- Boia, L. (2002)** *Două secole de mitologie națională*, București: Humanitas.
- Bolomey, A. (1973)** “Noi moduri de abordare a cercetării preistoriei”, *SCIV* 24.4, p. 621-631.
- Bourdieu, P. (1986)** *Economia bunurilor simbolice*, București: Meridiane.
- Bourdieu, P. (1999)** *Rațiuni practice. O teorie a acțiunii*, București: Meridiane.
- Bourdieu, P. (2001)** “Gust artistic și capital cultural”, în J.C. Alexander, S. Seidman (ed.), *Cultură și societate. Dezbateri contemporane*, București: Institutul European, p. 190-199.
- Bourdieu, P. și Delsaut, Y. (1991)** “Pentru o sociologie a percepției artistice”, în D. Gheorghiu (ed.), *Sociologia percepției artistice*, București: Meridiane, p. 40-49.
- București 2000 București 2000. Workshop-ul de arhitectură germano-român. Un proiect al fundației Jürgen Ponto**, Braunschweig: Apelhans Verlag, 1998.
- Catalog 1873 Catalog der rumänischen Abteilung**, Wien, 1873.

- Celac, M. (1998)** “O analiză comparată a limbajului totalitar în arhitectură”, în L. Boia (ed.), *Miturile comunismului românesc*, București: Nemira, p. 287-305.
- Chirilă, E. (1951)** “Frământări sociale la sarmați în secolul IV e.n.”, *SCIV* 2.2, p. 183-188.
- Choay, F. (1998)** *Alegoria patrimoniului*, București: Editura Simetria.
- Colegiul de redacție 1985** “Din realizările arheologiei românești în epoca socialistă. Idei luminoase ale președintelui Nicolae Ceaușescu cu privire la importanța istoriei și la interpretarea unor aspecte esențiale ale istoriei României”, *SCIVA* 36.1-2, p. 3-29.
- Collingwood, R. (1998)** *O autobiografie filosofică*, București: Editura Trei.
- Condurachi, E. (1964)** “Învățământul arheologiei și istoriei vechi la Universitatea din București”, *Analele Universității București* 13, p. 13-22.
- Condurachi, E. (1974)** “Academicianul Constantin Daicoviciu (1898-1973)”, în H. Daicoviciu (ed), *In Memoriam Constantini Daicoviciu*, Cluj: Dacia.
- Crișan, I.H. (1975)** *Burebista și epoca sa*, București: Editura Enciclopedică Română.
- Crișan, I.H. (1977)** *Origini*, București: Albatros.
- Curta, F. (2001)** *The Making of Slavs. History and Archaeology of the Lower Danube Region c. 500-700*, Cambridge: Cambridge University Press..
- Daicoviciu, H. (1965)** *Dacii*, București: Editura Științifică.
- Demoule, J.P. (1999)** “Ethnicity, culture and identity: French archaeologists and historians”, în C. Scarre și S. Stoddart (eds.), *Theory in French Archaeology, Antiquity* 73, p. 190-198.
- Drașovean, F. (ed.) (2001)** *Festschrift für Gheorghe Lazarovici. Zum 60. Geburtstag*, Timișoara: Editura Mirton.
- Drăguț, V. (1969)** “Muzeul-instituție de cercetare, valorificare și conservare a patrimoniului de cultură”, *Revista Muzeelor* 5, p. 389-390.
- Drăguț, V. (1976)** “Monumentele istorice, parte integrantă a patrimoniului cultural-național”, *Revista muzeelor și monumentelor* 2, p. 9-12.
- Expoziția 1949** Expoziția: *Rezultatele săpăturilor arheologice din 1949 în RPR*, București: Editura Academiei RPR.
- Georgescu, F. et alli (1981)** *Expoziția “Dovezi ale dragostei, înaltei stime și profundeii prețurii de care se bucură președintele Nicolae Ceaușescu și tovarășa Elena Ceaușescu, ale amplelor relații de prietenie și colaborare dintre poporul român și popoarele altor țări”*, București.
- Georgescu, V. (1991)** *Politică și istorie. Cazul comuniștilor români, 1944-1977*, București: Humanitas.
- Grigoriu, P. (1983)** “Manualele de istorie din secolul al XIX-lea – veridice mărturii ale luptei românilor pentru libertate și unitate națională”, *Revista muzeelor și monumentelor* 6, p. 3-12.
- Hodder, I. (1982)** *The Present Past. An introduction to anthropology for archaeologists*, London: B.T. Batsford Ltd.
- Ioan, A. (1999)** *Khora. Teme și dificultăți ale relației dintre filosofie și arhitectură*, București: Paideia.
- Ioan, A. (2000)** *Bizanț după Bizanț după Bizanț (Teme ale arhitecturii în secolul XX. Cazul românesc)*, Constanța: Ex Ponto.
- Istoria României (1960)** *Istoria României*, volumul I, București: Editura Academiei Republicii Populare Române.
- Kossack, G. (1986)** “Gero v. Merhart und sein akademischer Unterricht in Marburg”, *Gedenkschrift für Gero von Merhart zum 100. Geburtstag, Marburger Studien zur Vor-und Frühgeschichte* 7, p. 1-16.
- Kossack, G. (1992)** “Prehistoric archaeology in Germany: its history and current situation”, *Norwegian Archaeological Review* 25.2, p. 73-109.
- Lech, J. (1997-1998)** “Between captivity and freedom: Polish archaeology in the 20th century”, în J. Lech (ed.), *Archaeology in the 20th century. Ideas-people-research, Archaeologia Polona* 35-36, p. 25-222.
- Legendre, J.P. (1999)** “Archaeology and ideological propaganda in annexed Alsace”, în C. Scarre și S. Stoddart (eds.), *Theory in French Archaeology, Antiquity* 73, p. 184-190.
- Mihăilescu-Bîrliiba, V. (1997)** “Impact of political ideas in Romanian archaeology before 1989”, *Studia Antiqua et Archaeologica* 3-4, 1997, p. 157-160.

- Motzoi-Chicideanu, I. (2003)** "În memoria Radu Popa", în D. Marcu Istrate, A. Istrate, C. Gaiu, *In memoria Radu Popa. Temeiuri ale civilizației românești în context european*, București: Accent, p. 17-22.
- Negrici, E. (2003)** *Literatura română sub comunism*, București: Editura Fundației PRO.
- Nestor, I. (1933)** "Der Stand der Vorgeschichtsforschung in Rumänien", *BerRGK* 22, p. 11-181.
- Nestor, I. (1937)** "Sabia de la Boiu", *Sargeția* 1, p. 155-214.
- Nestor, I. (1960)** "Principalele realizări ale arheologiei românești în anii regimului democrat-popular", *SCIV* 9.1, p. 7-23.
- Nestor, I. (1965)** "Cu privire la dezvoltarea cercetării istoriei comunei primitive în România", *SCIV* 16.3, p. 421-430.
- Nestor, I. (1970)** *Istoria societății primitive*, București: Universitatea din București, Facultatea de Istorie.
- Nestor, I. (1970a)** "Directions de recherches d'archéologie médiévale en Roumanie", *Revue Roumaine d'Histoire* 9.3, p. 405-413.
- Nestor, I. (1988)** "Tendințe noi în istoriografia românească", *Arheologia Moldovei* 12, p. 277-279 (publicat pentru prima dată în ziarul Cuvântul IX, nr. 2785, 25 ianuarie 1933, p. 1-2).
- Nestor, I. (1995)** "Odobescu arheolog", *SCIVA* 46.3-4, p. 207-212.
- Nestor, I. și Vulpe, A. (1971)** "Metode noi în arheologie", în *Metode noi și probleme de perspectivă ale cercetării științifice*, București, p. 131-136.
- Niculescu, A. (1997)** "Interpretarea fenomenelor etnice de către istorici și arheologi. Pericolele argumentației mixte", în *honorem emeritae Ligiae Bârzu. Timpul istoriei I, Memorie și patrimoniu*, București, p. 63-69.
- Niculescu, A. (2000)** "The material dimension of ethnicity", *New Europe College Yearbook (1997-1998)*, București, p. 203-262.
- Niculescu, A. (2003)** "Despre arheologia originii națiunii în Tratatul de istorie a românilor, vol. 1-3, București, 2001", comunicare susținută în cadrul secției de Arheologie Medievală a Institutului de Arheologie "Vasile Pârvan" din București.
- Oberländer-Târnoveanu, E. (2000)** "Gavrilă Simion, Ctitorul", în M. Iacob, E. Oberländer-Târnoveanu și F. Topoleanu (ed.), *Istro-Pontica*, Tulcea, p. XXVII-XXXVI.
- Oberländer-Târnoveanu, I. (2000a)** "Arheologie pentru public: un curent contemporan și motivațiile lui", în M. Iacob, E. Oberländer-Târnoveanu și F. Topoleanu (ed.), *Istro-Pontica*, Tulcea, p. 601-614.
- Oberländer-Târnoveanu, I. (2002)** *Un Viitor pentru Trecut. Ghid de bună practică pentru păstrarea patrimoniului cultural*, București: cIMeC.
- Odobescu, A. (1889-1900)** *Le trésor de Pétroussa. Historique-Description. Étude sur l'orfèvrerie antique*, Paris.
- Olivier, L. (1998)** "L'archéologie française et le régime de Vichy (1940-1944)", *European Journal of Archaeology* 1.2, p. 241-264.
- Olivier, L. (1999)** "The origins of French archaeology", în C. Scarre și S. Stoddart (eds.), *Theory in French Archaeology*, *Antiquity* 73, p. 176-183.
- Olteanu, S. (1993)** "Din nou despre istoria României din jurul anului 0 Mie", *SCIVA* 44.4, p. 375-385.
- Opriș, I. (1986)** *Ocotirea patrimoniului cultural. Tradiții, destin, valoare*, București: Meridiane.
- Opriș, I. (1994)** *Comisiunea Monumentelor Istorice*, București: Editura Enciclopedică.
- Opriș, I. (2000)** *Transmuseographia*, București: Oscar Print.
- Parker Pearson, M. (1999)** "Preserving and presenting the evidence", în G. Barker (ed.), *Companion Encyclopedia of Archaeology* (vol. 1), London-New York: Routledge, p. 389-427.
- Pârvan, V. (1923)** *Începuturile vieții romane la gurile Dunării*, București: Țara Noastră.
- Pârvan, V. (1926)** *Getica. O protoistorie a Daciei*, București.
- Pârvan, V. (1958)** *Dacia. Civilizațiile străvechi din regiunile carpato-danubiene*, București: Editura Științifică (ediția a III-a; publicată pentru prima dată cu titlul *Dacia. An outline of the early civilisations of the Carpatho-Danubian countries*, Cambridge, 1928).
- Petre, Z. (1998)** "Adio, scump tovarăș! Schiță de antropologie funerară comunistă", în L. Boia (ed.), *Miturile comunismului românesc*, București: Nemira, p. 272-84.

- Petrescu, D. (1998)** “400 000 spirite creatoare: *Cântarea României* sau stalinismul național în festival”, în L. Boia (ed.), *Miturile comunismului românesc*, București: Nemira, p. 239-251.
- Piotrowska, D. (1997-1998)** “Biskupin 1933-1996: archaeology, politics and nationalism”, în J. Lech (ed.), *Archaeology in the 20th century. Ideas-people-research*, Archaeologia Polona 35-36, p. 255-285.
- Pluciennik, M. (1998)** “Archaeology, archaeologists and ‘Europe’”, *Antiquity* 72, p. 816-824.
- Popa, R. (1991)** “Observații și îndreptări la istoria României din jurul anului O Mie”, *SCIVA* 42.3-4, p. 153-188.
- Popa, R. (1991a)** “Postfață” la Georgescu 1991, p. 145-166.
- Popovici, D. (ed.) (1997)** *Muzeul Național de Istorie a României. Un sfert de veac de existență*, București.
- Popovici, D. (1999-2000)** “Note pentru o viitoare și necesară istoriografie a arheologiei românești (I)”, *Buletinul Muzeului “Teohari Antonescu”*, Giurgiu, 5-6, p. 17-22.
- Preda, C. (1984)** “De la Muzeul Național de Antichități la Institutul de Arheologie”, *SCIVA* 35.3, p. 222-233.
- Radu, M. (1991)** “Despre pepeni, naționalism și comunism”, *Agora* 4.4, p. 23-26.
- Rathje, W. și Murphy, C. (2001)** *Rubbish! The Archaeology of Garbage*, Tucson: University of Arizona Press.
- Renfrew, C. (1994)** “The identity of Europe in prehistoric archaeology”, *Journal of European Archaeology* 2.2, p. 153-173.
- Roller, M. (1956)** *Studii și note științifice privind istoria României*, București: Editura de Stat pentru literatură politică.
- Rowlands, M. (1994)** “Why do we need a European Association of Archaeologists?”, *Journal of European Archaeology* 2.2, p. 175-178.
- Scarre, C. (1999)** “Archaeological Theory in France and Britain”, în C. Scarre și S. Stoddart (eds.), *Theory in French Archaeology*, *Antiquity* 73, p. 161-167.
- Schiță tematică (1970)** *Schiță tematică a Muzeului Național de Istorie a României*, București: Comitetul de Stat pentru Cultură și Artă.
- Shanks, M. și Tilley, C. (1989)** “Archaeology into the 1990s”, *Norwegian Archaeological Review* 22.1, 1989, p. 1-12.
- Shanks, M. și Tilley, C. (1992)** *Re-Constructing archaeology. Theory and practice*, Ediția a doua, London-New York: Routledge.
- Teodor, D. Gh. (1996)** *Meșteșugurile la nordul Dunării de Jos în secolele IV-XI d.Hr.*, Iași.
- Tilley, C. (1989)** “Archaeology as socio-political action in the present”, în V. Pinsky și A. Wylie (ed.), *Critical traditions in contemporary archaeology. Essays in the philosophy, history and socio-politics of archaeology*, Cambridge-New York-Port Chester-Melbourne-Sydney: Cambridge University Press, p. 104-116.
- Tocilescu, G. (1880)** *Dacia înainte de romani*, București.
- Trigger, B. (1989)** *A History of Archaeological Thought*, Cambridge: Cambridge University Press.
- Ursulescu, N. (1992)** *Dacia în cadrul lumii antice*, Iași: Editura Unirea.
- Verdery, K. (1994)** *Compromis și rezistență. Cultura română sub Ceaușescu*, București: Humanitas.
- Verdery, K. (2003)** *Socialismul. Ce a fost și ce urmează*, Iași: Institutul European.
- Vlad, L. (2001)** *Imagini ale identității naționale. România și Expozițiile Universale de la Paris, 1867-1937*, București: Meridiane.
- Vulcănescu, M. (1991)** *Dimensiunea românească a existenței*, București: Editura Fundației Culturale Române.
- Vulpe, A. (1991)** “Vladimir Dumitrescu (1902-1991)”, *Dacia N.S.* 35, p. 229-234.
- Vulpe, A. (1999-2000)** “Istoria. Între mit și căutarea adevărului în antichitate și în prezent”, *Buletinul Muzeului “Teohari Antonescu”*, Giurgiu, 5-6, p. 9-15.
- Vulpe, R. (1976)** “Histoire des recherches thracologiques en Roumanie”, *Thraco-Dacica* 1, p. 13-51.
- Zub, A. (1985)** *De la istoria critică la criticism (Istoriografia română la finele secolului XIX și începutul secolului XX)*, București: Editura Academiei Republicii Socialiste România.
- Zub, A. (1985a)** “Système et empirisme dans l’historiographie critique roumaine”, în L. Boia (ed.), *Études d’historiographie*, București: Universitatea București, Facultatea de Istorie și Filozofie.

Zub, A. (2002) *Vasile Pârvan. Dilemele unui istoric*, Iași: Institutul European.

Abrevieri

Agora	Agora. Revistă trimestrială publicată de Foreign Policy Research Institute, Philadelphia.
BerRGK	Bericht der Römisch-Germanischen Kommission des Deutschen Archäologischen Instituts, Frankfurt am Main.
cIMeC	Centrul de istorie și memorie culturală, București.
Dacia N.S.	Dacia. Revue d'Archéologie et Histoire Ancienne, Nouvelle Série, București.
SCIV(A)	Studii și cercetări de istorie veche (și arheologie), București.
Studia Antiqua et Archaeologica	Studia Antiqua et Archaeologica, Universitatea "Alexandru Ioan Cuza", Iași.
Studii de Preistorie	Studii de Preistorie, revista Asociației Române de Arheologie, București.